Słuch fonemowy

Pojęcie słuchu fonemowego jest utożsamiane w literaturze z pojęciami słuchu fonematycznego, słuchu fonologicznego, percepcji słuchowej oraz słuchu mownego. Termin ten nie doczekał się w polskiej literaturze ujednolicenia, zarówno w zakresie nazewnictwa, jak i definiowania.

Pojęcie to jest przedmiotem analiz w literaturze logopedycznej, pedagogicznej i psychologicznej. W Polsce zagadnieniem tym zajmowali się m. in.: Józef Kania, Irena Styczek, Bronisław Rocławski, Stanisław Grabias, Alicja Mauer, Daniela Galińska-Grzelewska.

Wymienieni autorzy przedstawiają różne interpretacje słuchu fonemowego od pojęcia wąskiego, odnoszącego się tylko do różnicowania fonemów[1], do ujęcia szerszego, obejmującego zarówno słuchowe różnicowanie fonemów, analizę i syntezę głoskowo-sylabową wyrazów, świadomość fonologiczną[2], a także stronę prozodyczną wypowiedzi[3].

Percepcja słuchowa ma ogromne znaczenie dla rozwoju dziecka. Dzięki prawidłowemu rozwojowi słuchu może rozwinąć się mowa, będąca podstawą komunikowania się.

Dźwięki odbierane są przez dziecko, a nawet różnicowane za pomocą narządu słuchu na długo przed urodzeniem. Słuch, z którym dziecko przychodzi na świat to słuch fizyczny czyli wrażliwość ucha ludzkiego na fale dźwiękowe. Prawidłowo funkcjonujący słuch fizyczny jest podstawą kształtowania się słuchu muzycznego i fonemowego.

Słuch muzyczny pozwala na wyczucie rytmu, prozodii (akcentu, intonacji), natężenia dźwięku oraz wysokości tonu. Słuch ten nie rozwija się samoistnie – należy go kształcić.

Słuch fonemowy pozwala natomiast analizować i różnicować dźwięki mowy (o częstotliwości 10 – 10000 Hz).

Najnowsze badania nad percepcją bodźców językowych niemowląt wskazują, że dziecko od urodzenia dostrzega różnice pomiędzy wszystkimi jednostkami fonetycznymi występującymi w różnych językach. Małe dzieci potrafią różnicować całe zdania w danym języku, na przykład odróżniają język ojczysty od języka obcego.

W ciągu pierwszych 12 miesięcy życia ogólnojęzykowe zdolności percepcyjne dzieci zostają znacznie ograniczone. Pod koniec pierwszego roku życia, dzieci nie potrafią już różnicować wielu obcojęzycznych kontrastów (dźwięków), z którymi dawniej sobie radziły. Podobne problemy z różnicowaniem dźwięków mowy, które nie są używane w języku ojczystym do różnicowania słów, mają dorośli.

Rozwój słuchu fonemowego przebiega od okresu, kiedy dziecko nie różnicuje dźwięków mowy, aż do etapu, w którym rozwój słuchu fonemowego jest zakończony, a dziecko poprawnie wymawia wszystkie dźwięki.

Zaburzenia słuchu fonemowego mogą występować tak u dzieci, jak i u osób dorosłych. W przypadku osób dorosłych zaburzenia słuchu fonemowego występują najczęściej u osób z objawami afazji (Wernickego) po uszkodzeniach mózgu oraz u osób z niedosłuchem.

---

[1] Fonem jest pojęciem abstrakcyjnym realizowanym w mowie poprzez głoski.

[2] Świadomość fonologiczna to świadomość podzielności słowa mówionego oraz umiejętność rozróżniania dźwięków danego języka w potoku mowy.

[3] Strona prozodyczna wypowiedzi to wypowiedzenia np. głośne i ciche, bardziej i mniej wyraziste, głos męski i żeński.

.

U dzieci zaburzenia słuchu fonemowego mogą być przyczyną zaburzeń mowy oraz przejawiać się:

- opóźnionym rozwojem mowy
- trudnościami w nauce czytania i pisania
- zaburzeniami wymowy (substytucjami tj. zastępowaniem jednych głosek innymi)
- wymową bezdźwięczną (bez udziału strun głosowych).

Dlatego też jak najszybsze objęcie tych dzieci opieką terapeutyczną pozwoli im w przyszłości uniknąć niepowodzeń szkolnych.

Materiały źródłowe:

Gruba J. (2016). Karty Oceny Słuchu Fonemowego KOSF.
(red.) Mauer A. (2011). Dźwięki mowy. Program kształtowania świadomości fonologicznej dzieci przedszkolnych i szkolnych.
Rocławski B. (2005). Słuch fonemowy i fonetyczny. Teoria i praktyka.

Opracowanie:
Neurologopeda Alicja Janecka